

Олекса Рань

**Крипата
ЖИНКА**

ОЛЕКСА РАНЬ

КРИЛАТА ЖІНКА

СПОВІДАННЯ

1948

**Справжні друзі повинні
всім ділитися.**

Оскард Вайлд.

Друзі

Ів. Манилові присвячує:

... У третій келех налив червоного вина. Налив і поставив на розіслану на землі хустку. Не треба поспішати. Поспішають тільки п'яниці. Один він серед житів у полі, більше нікого нема. Червоне вино нагадує причастя серед природи. А для нього це свято. Хоч він сам гospодар, сам гість. Замість палат чи світлиць — безмежне поле, замість вікон — відчинена синь у безмежність. А запросило його усміхнене й привітне сонце, ласкавий вітерець і грайлива, як танцівниця, синь. Кличе, манить, усміхається — наблизивсь, а вона втікає. І знову манить. Угорі пливуть хмари, як величні кораблі-думи всесвіту. Їхня вічна журба й задума така тиха й п'янка, що приносить у душу спокій і блаженство. І музика вічності, що змістом така сумна, торкає душу. І на запитання вічності немає відповіді — немає вибору — треба брати дитяче забуття й покору.

Підвівся і зідхнув на повні груди. Свіже повітря, наповнене життєдайним запахом, влило йому юні життя. На мить зробилось легко, навіть на душі. Величні душі можуть із нотки приемності створити велику симфонію життя.

— Хоч по-старому живу, не так, як хочеться, але, — простягнув руку, немов давав її житам, — дай руку, життя молоде! — потім нагнувсь, щоб зірвати волошку, але... гадюка стояла на хвості й сичала, вистромивши жало. Він, як людина, що в критичні хвилини діяла швидко, захопив якнайбільше жита в обидві руки й схопив' гадюку. Тікати від неї вважав за недобру ознаку. Прив'язав її житом нижче голови. Запалив люльку. Знову сів і випив третю чарку вина. Істи не міг. Набрав гару з люльки і нагодував ним гадюку. Вона очманіла.

Цей випадок з гадюкою зіпсував йому хвилинний настрій, бо його вроджений настрій у житті був зіпсаний раніше раз назавжди, уже хоч би тим, що він став жебраком. Зібрав у торбу харчі, недопите вино і, роздавивши гадюку, пішов до міста, не докінчивши свого свята.

У довгій свиті, підперезаний поясом, із написом усепрощення на обличчі, з кучерявим чубом, він нагадував пророка. Ішов повільно. Обличчя мало своє я, постать свою окресленість. Здавалось, що він не переборов великого зла в житті і відійшов від нього, ставши більшим за нього.

Назустріч йому від міста йшла жінка. Ближчає й більшає, щораз виразніше окреслюється жіноча постать. Уже зовсім близько. Він уже пізнає, що це вона. «Вона» — промовляє його думка. «Вона». Бо він не знає ні імені її, ні особи, не промовив жодного слова до неї, хоч коли б написати її переживання за час усіх зустрічей, то була б ціла поема, що її нещасливе кохання перетворило на трагедію.

Вона вже біля нього — руку подати. Яснішим стає день, щирішим і усміхнішим сонце, запахи поля, що носяться в повітрі, спускаються нижче, стають міцнішими, приємнішими; жайворонки підіймаються якнайвище, якнайближче до неба, просять у нього гімнів, величі, легкости забуття, мрій і спускаються з тим скарбом якнайнижче, якнайближче до землі. Співають небеснобезмежну пі-

сню й радіють, щасливішають, п'яніють від приемності зробленої їй — Софії. Золота трудівниця — бджола, співає давню думу, немов бандурист дзвенить крізь давні віки славу предків. Припадає до ніг, приносячи себе їй у жертву, промовляючи: «Нікчемність я». Вітерець співає їй, але не наближається, тримається oddалік, щоб не образити її. І тільки, коли не витримає, підкрадеться до неї і розкуйовдить коси. І знову втікає. То — Людина, Жінка!

Зустрілася з ним. Він же знає добре, що вона йде зустріти його, бо вона робить це, може, десятий раз, але він не гляне на неї, не спинить кроку, не пригасить горіння, що штовхає вперед. Немов не зустрів нікого, немов і вона — ніщо. Зустрілася й потрапила в полон нерозуміння, забуття, втратила самоопанування. Забулась привітатись навіть, і воно, це ніжне слово привіту, що готовала йому здалека, зникло, немов провалилось у ній самій, лишивши на згадку про себе тільки дзвеніння в серці. Ніби дужий потік води зловив її, як млинове колесо, і закрутів.

Денне світло затьмарилось і набуває інших кольорів, що міняться, голос

життя затихає, хтось дужий випиває здорову свіжість повітря, залишаючи тільки спеку; в'януть волошки, никнуть до землі жита. Усе цурається її, байдужніє до неї, немов би він, як маг, здрібнив усе, зробив непомітним. Усе скорилося йому. Заволодів її серцем при першій зустрічі. Не борючися з нею, не звертаючись до неї, не говорячи ні слова, караючи тільки байдужістю й мовчанкою. І коли відходив, то забирає з собою струни від її серця. Хотіла сказати йому багато, і не сказала нічого, хотіла спинити його, і втратила волю, не мала сили, щоб зробити це. Минув її, і вона вернулася й ішла з ним. І не могла нічого сказати. І так завжди. Перед тим, як зустріти його, скільки вона передумає, завчить, як лекцію, що говорити. А зустрінеться — і все забуде, нічого не розуміє, не пам'ятає, що робить.

Він став її великим суддею. Жебрак — суддя? І дозволила вона запанувати йому над собою, вибрала його. Серце обрало й було нещасливе з того обрання, не мало спокою ні вдень, ні вночі, але ставало нетерпляче в своєму прagnенні, щоб лиш дістати бажане. Коли б

він відповів на привіт, визнав її, вона б одержала право на звання справжньої людини. З радости подала б одну руку йому, а другу сонцю. Опам'яталась, як уже лишилося з пів кілометра до міста. У роті пересохло, а в тіло прийшла втома. Почала поволі відставати від нього. Він упевнено йшов уперед, а вона несміливо. Відстань між ними більщала й більщала. Далечінь робила його меншим і меншим... Стала, немов кінчався беріг, а далі йшло море. Відплів корабель і забрав усе, залишивши ій утому й порожнечу, ненависть до себе. І не було сил, щоб ненавидіти його. Стала. Немов була п'яна так, що не могла стояти. Схотіла сісти. Більш нічого не могла зробити. Підішла до верби й звалилася, як переддощова важка самотня хмара, а він пішов, як сонце, ні, як таємниця. Плакала. Трохи легшало.

Післяожної нової зустрічі з ним, а особливо після невдачі, вона не переставала вірити, навіть була переконана, що вона почує від нього слово й переможе велетня. Велетня, що був — байдужість чи таємниця, ненависть чи розчарування, може, гордість. Вона не могла й дотепер знати.

Згадала першу зустріч.

Вона була сама дома. Грала на піяніно щось із В. Барвінського. Так захопилася грою, що не почула, як зайшов у хату. Повернулась; ніби біля дверей хтось повинен бути. Вона не помилилась. Жебрак уклонився їй. Не так, як інші, що подібні до голоблі з настро-мленою на ній шапкою. Цю голоблю хтось згинає. Ні! Такої грації в поклоні вона ще не зустрічала. У поклоні відчувалася душа й пісня, шляхетність і вищість. Обличчя — своєрідне. Вона вдивилася в нього. Була зачарована ним. Здавалось, що все зло, заподіяне йому лихо і світом, і окремими людьми, він простив і став таким далеким від світу й самостійним, аж великим. Замість радости щоденної, його постійним гостем був вічний смуток. А обличчя світилось величчю. Вона, збиваючись, почала говорити до нього. Дала йому їсти. Він мовчав. Мовчанка була його храмом. Кожний, здавалось, підкорився б їй. І вона теж підкорилася й не сміла порушувати її, щоб не образити його. Коли пішов, подякувавши, вона пішла слідком. Ішла довго по місту і не насмілювалась нічого сказати.

Не було слів. Ледве одірвалася від нього і повернулася додому. Відтоді згубила, і, мабуть, назавжди себе.

Сто краснів-юнаків міста пішли б за нею, коли б вона нагородила їх привітною посмішкою, але для неї двадцятилітньої невинності, ніхто не заснував у серці золотої павутини кохання. Може, далі схотілося згубити цю невидану царівну, і вона віддала серце бездомному чарівникові світу, багатієві і велетневі серця.

А тим часом жебрак ходив по місту й просив милостини. І де б він не проходив, всюди звертав на себе увагу, особливо серед жінок. Так, жінки мають чутливішу душу, аніж чоловіки, особливо до того, хто заслуговує співчуття чи похвал. Іде з торбою, а так велично, немов би президент у парламент чи професор в університет. Гордо, спокійно, дивлячись тільки вперед, немов по боках не існує життя або ніхто і ніщо не заслуговує уваги. Як тільки з'являється в місто, так і стає темою розмов жінок усіх професій, різного віку, всіх соціальних шарів.

У селі його проводжають сумним поглядом із співчуттям, вбачаючи в ньому

пророка, шукача правди, чи того, що став жертвою в боротьбі за народ. У місті не вірять у те, що він жебрак. Така особа не мусить бути жебраком. А якщо він став ним, то це або насмішка долі або він сам вибрав це становище, як маневр чи як маску. І починали розпитувати таємницю. Одні говорили, що він мав нещастя в коханні і після того відмовився від свого становища, від усього, взявши торбу. Інші говорили, що був борцем за національну справу. Його викрили. Арештували. Він утік із в'язниці, від'їхав дуже далеко від домівки і зробився жебраком. Ще інші, але їх було мало, що мали, мабуть, недобре язикі, говорили, що він шпигун. Хто він справді був у минулому — так і лишалось таємницею, бо ніхто не знав правди. А він був, як таємниця — ні з ким не говорив, нічого не розпитував. Ходив, як велична загадкова тінь, яку всі побожно шанували і вважали себе винними чимсь перед нею. Великі душі підсвідомо викликають пошану серед людей.

Ось він на вулиці Лесі Українки. Кілька разів підходив до будинка, але завжди було замкнено. Тепер почув, що

всередині хтось є. Почав настирливо стукати. Дієрі відчинились, і людина в окулярах, не зорієнтувавшись, невдоволеним поглядом запитувала: «Чого вам треба?» — Потім господар зрозумів, хто перед ним, запросив до хати, замкнувши знову двері і вибачившись, попросив жебрака сісти.

Подякував і сів.

Уся кімната була заставлена портретами, пейзажами, натюрмортами. Видно було, що маляр і тепер малював картину. Маляр винувато подивився на жебрака й сказав:

— Вибачте, будь ласка, що не маю чого дати. Прошу взяти мій твір. — З цими словами він піdnіс жіночий портрет, виконаний олією.

Це була Вона, Софія!

Жебрак удав із себе байдужого до картини, відставивши її набік, продовжуючи розмову з малярем. Маляр відчув в особі жебрака близьку собі людину, яка, на його думку, все розуміє і до того не втратила шляхетності і в цю добу «наступу» на людину.

Маляр почав розповідати про себе. Жебрак помітив, що він голодує і, не питуючи його, витяг із торби хліба, ви-

на. Маляр розповів таємницю своєї самоти й причину перебування тут.

Він був професором Художньої Академії. В 1934 році, коли продовжувався шалений наступ на Україну, особливо на ідеологічному фронті, бо спротив селянства проти колективізації був зломлений голодом, коли за часто вжите або не послідовно сказане слово Україна, українець, український — усували інтелігенцію з роботи, віддавали до в'язниці, засилаючи на каторги, вбачаючи в цьому прояв небезпечного націоналізму.

Маляр був гордий, носив українську сорочку, чудово говорив українською мовою, малярською тематикою звертавсь до історичних тем, підносячи своїм романтизмом героїку української визвольної боротьби; не міг він не впасти в око. Арештували й посадили у в'язницю. Дружину, сина й доньку також — до іншої в'язниці. Через деякий час його випустили, але заборонили жити вдома, вислали за п'ятсот кілометрів від домівки. Про сім'ю так він нічого й не міг довідатись.

Таким чином, він опинився тут. Звання професора принижено по-нелюдсько-

му, вся творчість трактувалась ворожою советській владі. Так у самоті творив професор-маляр мистецтво, не сміючи показати людям своєї творчості. А тим більше — продавати твори. Той, хто хотів би співчувати маляреві, допомагати, відвідувати його, міг бути запідозрений у тому самому. Так людина людині стала вовком, як ніколи в історії.

Листи хоч і писав, але вони, мабуть, з міста не виходили. Замість сім'ї, друзів, людей, людського життя, йому залишилося тільки мистецтво. Але й то треба було робити тихо, крадькома, щоб не пішла слава, що він «не припиняє діяльності.»

Після цього жебрак розповів йому про себе таємницю.

Відтоді вони стали нерозлучними друзями. Маляр просив його заходити якнайчастіше, коли тільки буде можливість.

Надвечір жебрак відходив від маляра, залишивши йому більшу частину з напрошених харчів. Він хотів поспішити до міста Н., щоб забрати там приховані напрошенні харчі й віддати професорові-маляреві, а також виконати завдання, про яке він не сказав навіть маляреві.

Вроджений аристократизм і виховання маляра не дозволяли йому щось просити, кудись звертатись, а політика була побудована так, щоб усе людське принизити, пстоптати, бо до влади прийшли злочинці. Гаслом і філософією політики було зло. Злі безумці вели народ у невідоме. А японське прислів'я говорить: Нема ліків проти безумства», — То був час, коли:

Ми бачимо одежду, не обличчя —
Обличчя по одежі угадай!

Яка то розлука була! Немов у край далекий відходив десь жебрак. Вийшов за місто і зразу звернув з дороги до верболовозів над сагою. Його гнала туди нетерпляча цікавість. Спинивсь і зразу поставив портрет Богині Краси перед собою. Відчув, що серце почало сумний тривожний марш. Що, може, кохання Софії вплинуло на нього, розчулило його горде неприступне серце — і він закохався? Ні! Портрет нагадав йому про щось, збудив щось у його серці, але що — він не міг відразу відповісти. Відповідю на признання живої Софії у нього звучало завжди горде — ні! Без слів без погляду, давно, один раз назавжди ска-

зане ні. Як вічнохолодний ланцюг, зроблений для себе, що лякає своєю холодністю інших. Може, тому вона й ходила за ним. Але на портреті ця буйна краса була такою виразною й спокійною, аж сумною. Все виразне чомусь закінчується сумом. Побачили ви красуню, побули на багатому вечері, де вино заливало вас, а сміх полонив, призналася вам коханка, що вона без вас не може жити, вибрав народ вас на свого провідника — все це закінчується якимсь невигойним смутком. Чому? Може, тому, що такі речі дають можливість якнайглибше зрозуміти дійність, завершивши надокучливим питанням вічності: а потім?

Спокійним будь! — дивилися одверто йому в вічі з портрета всетямущі ширі очі. І він скорився їхньому наказові. Портрет опанував його погляд, а дума душу. Юність, що цвіте своєрідно. Буйність, прихована вихованням, а натомість жіночість. Серце вириває. Краса, якій тяжко щось протиставити. Хочеться підкротитися їй без наказу, хоч вона не хоче підкоряті. Такої краси всі бояться дужче, аніж деспота. А що багнет вояка проти такої краси? Тільки штуч-

на насмішка. Кутки її очей нагадували морські затоки в місячну ніч.

Заплюшив очі, почав думати.

Довго думав і врешті зідхнув глибоким болем душі. Зрозумів, що нагадала йому ця краса. Немов хтось ударив у великий розбитий дзвін, сказавши: «Щастя нема»; або човен відірвала від берега буря і понесла у розлучене холодне море.

— Щастя нема! — прошептав жебрак, мов самоприсуд. Що ж мене примушує жити, мучитись у цьому розбитому самотньому кораблі, що виплив у море й чекає... тільки бурі, щоб загинути? На це йому відповіла краса, що виглядала з портрета, і зустріч з малярем.

— Так тобі не повернути того, що втрачено. Тобі не мати жіночої краси біля себе. Але вона здалека, як для чужинця, світить і тобі. Жіноча краса всіх жінок, що є у світі. Вона манить чаром далечин, усміхається привітом ранків, співає пісню у шумах дерев і наказує:

— Живи! Іди!

— Та я ж жебрак, я тепер засуджений на одживання. Хоч бути добровільним жебраком краще, ніж примусовим рабом.

— Байдуже. Пий мій трунок і не треба тобі більше нічого. Ні щастя, ні вдоволень, бо ідею ти маеш.

— Крім того, є ще краса душевна, краса таких людей, як маляр, що теж не живе для себе, а для когось. Одна краса, об'єднавшись з іншою, триматиме тебе у житті.

Жебрак схаменувсь. Уже прилетів велиокрилий легкий вечір, місяць схиливсь одним ріжком і теж думав думу. Жебрак пройшов кілометрів із десять і вирішив заночувати на луці в копиці сіна. Портрет закрив обережно, як неоцінений скарб, заліз під копицю, закрився сіном, лишив відтулину, щоб дивитися на місяць і зорі. То заплущував, то розплющував очі і мріяв, мріяв. Винайшов новий синій колір, такий ніжний, ліричний і привабний.

Задивився на місяць, що простував поволі своїм шляхом. Жебракові здалось, що його осіб стало дві: одна — це він справжній, що лежала, друга — що супроводила його все життя, сурова, вимоглива, неблаганна. Вона, як прокурор, з'являлась до нього й ставала над ним тоді, коли він забувавсь робити щось велике або робив його не так, як треба.

Та друга особа, той прокурор, стояла над ним і питала:

— А ти? Місяць має шлях, а ти маєш ідею. Хіба становище жебрака дозволяє тобі зменшувати прагнення до ідеї, заходи, дії, що зближають тебе з нею. Твій народ тепер невільник. Але хіба його герой, хоч на мить, перестали думати, діяти, боротися? Хіба вони помирились із рабством? Ні! Вони навіть невидно, нечутно йдуть вперед.

Від самодокору він зробився такий злий. Схопивсь і бігав туди й сюди, ледве не кричав. Так, так-то правда, що становище зробило жебрака менш настирливим. Пішов, ліг. Довго ще не міг заснути, але, нарешти, втома приборкала крила його мрій і неспокою. Заснув. Виспавсь чи ні, спочив чи не спочив, але прокинувсь рано, до східсонця, бо холод дошкуляв, а обов'язок гнав. Прошептав молитву, взяв портрет, як талісман, пішов у дорогу.

І відчував, що його хода легка, душа ясна, погляд далекосяйний.

Ішов. Минав міста і села. Не їхав. Ішов, ніби карав себе за свою добрість. Багато в світі краси, величної, невмирущої, осяйної, але великі простори. Вона

ніби розсівається у них, ніби блекне, слабшає. А тепер вона була зібрана вся в іконі Софії, що була за плечима, підігріта вічним вогнем душевної краси маляра, освітлена тихим, невидним для ока, відчутним для душі сяйвом серця.

Відтоді, як став він жебраком, не допускав і близько до себе світу, де були злі люди, менше боячись їх, більше не-навидячи. Близьким було те, що душа вибирала і, не противлячись, розкривала крила обіймів. Він відчув утому не тільки в ногах, але в усьому тілі. Відійшов від дороги на луку й сів. Біля нього росли незабудьки, мов синьоокі діти, заглядали йому в очі, тягнулись до нього, далі шумів маленький струмок, немов наказував йому:

— А ти цить, а ти цить, цить ти, цить ти. — Синиця сіла на найближчу вільху й співала, співала, сплигуючи з вищої гілки на нижчу, потім знову плигала на попереднє місце, немов набижалась до нього, потім віддалялась, але не переставала співати своєї таємної пісні-розвіді, привіту. Жебрак заплющив очі. Приспаний у душі, прокинувсь той образ, що був для нього над усе. Він не знав, скільки часу тривало те забуття, що опа-

нувало його. Розплющив очі. Світло стало іншим. А синиця співала. Піднявсь і рушив у дорогу. Синиця знялась і відлеліла геть.

— Спасибі, моя пташко, за пісню! — промовив він душою, махнув рукою у її бік «прощай!»

Переночував ще одну ніч у полі. О 12-й годині дня був у місті. Сьогоднішній шум міста йому особливо не подобався. Тепер йому чомусь так не хотілося йти в місто. Тиха ідилія природи здавалася спогадом, а місто гуло, немов тисячі роїв шершнів, де треба бути завжди настороженим. Він ішов і думав про одно: як би скоріше зробити те, до чого прагнув. Оточення для нього не існувало, так, як і він для оточення. Він подібний був до прочанина, що йшов сотні кілометрів у храм, зайшов у нього, але стіни не цікавлять його, бо він хоче бачити Бога, відчути його душою, звернути погляд у невідомість, щоб не бачити буденних сірих довколишніх речей, бо вони тримають його біля землі, не дають можливості полинути туди.

Мабуть це й упало в вічі енкаведе, що заарештувало його. До того, він не мав ще документів. Збрали портрет Со-

фії. Місяць пробув там і його випустили, але портрета не віддали. Він пішов до начальника енкаведе, розповівши йому історію свого арешту, вимагав, щоб йому віддали картину. Начальникове самолюбство було заторкнуте тим, що картина була забрана без його дозволу, і про неї він нічого не знав. І, може, його шляхетність заговорила голосом правдивости або, скоріш, ображене «я» хотіло посмститись на працівниках, щоб піднести своє зігнороване «я» перед персоналом — смердом.

Жебрака знову посаджено, бо начальник почав розслідувати не тільки справу жебрака, але й факт його арешту службовцями, маючи жебрака за свідка. Так пройшов іще місяць.

А тим часом професор-маляр тяжко захворів. Відірваний від сім'ї, від праці в Академії, позбавлений прав людини, втративши надію на майбутнє, засуджений на самотнє одживання, мов чернець, покараний келію за свою віру, він не встояв і впав душою. Це спричинило фізичну хворобу. Систематичне голодування, холод. Одно доповнило друге, з'едналось в одно ціле й кликало смерть, як єдину рятівницю, що могла вивести

з цього стану. Він зустрівся з жебраком, що став правдивим судією його особи в цьому грішному крикливому мороці, але й він чомусь не приходив, мабуть, забув його чи став щасливіший і не хотів розділяти в зустрічі його нещастя. Жебракові при першій зустрічі він повірив так, як тільки можна вірити людині. І він, здається, до цього часу таких людей не зустрічав.

Пацюки стали його непроханими й постійними гостями. Не тільки вночі, але й у день вони роблять «параду» перед його очима. Вибігають на середину хати, зчиняючи шум, крик. Лазять по картинах, залазывають у посуду, бряжчать ложками, перебігають через нього, спиняються на грудях, заглядають в очі, тупцяють по ногах, мов розуміють дошкульність своїх дій і роблять все навмисне. Це продовжується годинами. Після цього всі збираються на стіл, стають на задніх лапах і після крику, тупцювання, гармидеру зникають. Але на мить. Потім знову появляються і знову починають такі витівки, яких людина навіть з великою фантазією не може собі уявити. Професор думає про часи, коли татари руйнували Україну.

Спочатку він мав силу, щоб підвести руку й махнути на них чи ворушити ногами і хоч трохи налякати. Тепер він не може й цього зробити. Вони починають об'їдати навіть фарби на картинах, гризти на ньому ковдру, кусають ноги, руки, граються чубом, кричать перед ушима, бігають біля очей, смикають за вії і потім безглаздо радіють, роблячи «параду».

Якась пташка прилетіла під вікно й прощебетала пісню, вітер легко ударивсь крилом — немов нагадали маляреві, що час уже покидати цей світ. Він подумав про друга — жебрака, і останні передсмертні слізози побігли з його очей. Почав сам із собою говорити, немов би прошався — не з світом, а в собою:

— Я віддав усього себе визволенню свого народу, приніс себе в жертву в боротьбі за ідею, а народові від того не покращало, а стало гірше у тисячу разів. Я в мистецтві створив свято, мистецтво проводжає мене в останню дорогу. Колись ворожка ворожила: «Ти будеш покараний, залишений людьми». — Так, це вона вгадала. Але не вгадала, що моїми останніми гістими будуть пацюки.

Умирає й сміється востаннє із світу, що він — маляр не заслужив звання людини на землі. Так може сміятись актор, хоч у нього й капають криваві слози. І в той час, як професорові впав із змучених слабих грудей останній подих, на поріг ступив друг-жебрак.

У присмерку вечора пацюки були огидними потворами, що накликали неприємність, перемішану з страхом. Вони були ніби уособленням зла, що перемогло і через недбалство стало неприємністю, що віущувала недобре. Вони плигали з картин, із стола, із трупа додолу, гупали своїми великими черевами.

Тільки жебрак переступив через поріг, а смерть, ніби злодійка, відбігла від професора, стала в кутку і, чи, щоб показати свою владу, чи оборонитись, дихнула холодом, яхидно хихикаючи. Жебрак не зчувся, як опинився біля друга. Взяв за руку — вона була ще тепла. Підніс її й приклав до свого серця. Потім легенько, суху, легку, як пір'їнку, поклав знову і відчув, що порвалась одна струна в його серці, струна, що дзвеніла про красу духа.

Довго не світив світла, дивлячись на обличчя друга. То нахилявсь над ним,

немов би хотів удихнути йому свого-
життя, збудити від вічного сну, то
відходив у куток і споглядав звідти, мов
чарівник, що хоче поглядом воскресити
мертвого. Обличчя маляра здавалось
жовтим і задуманим, нагадуючи, чомусь,
пустелю, де поховано так багато життя,
музики, пісні, краси. Засвітив свічку і
вдивився в обличчя. Крізь думу, що по-
кривала обличчя, як смертне покривало,
пробивався сміх, сміх, що оцінив світ і
засудив його; вічний сміх, що, як помста,
був вирізьблений душою на обличчі, що
ніби говорило: «Що ти дало мені, жит-
тя?» — і було звернене до неба, чекаючи
від нього великої відповіді на маленьке
принижене запитання.

Жебрак картав себе за те, що відій-
шов і в дорозі потрапив у пастку. Він
був би зберіг його від передчасної смер-
ти. Але, що зробиш — у кожного свій-
шлях.

А свічка горіла й освічувала мерця і
його твори-картини: «Усміх Марії», «Бій
Хмельницького під Жовтими Водами»,
що в них пацюки проїли дірки. На
другий день жебрак поховав друга-
маляра. Після того він кожного дня хо-
див на його могилу і садив все нові й

нові віти. Софія приходила й туди, ходила вечорами під вікном його дому, але жебрак не сказав їй жодного слова. А в домі, де раніш мешкав професор-маляр, тепер мешкав жебрак. Софія не переставала зустрічати жебрака, де й коли тільки можна.

Крилата жінка

Другові А. Усенкові.

Композитор Лунський чекає початку «Ріголетто».

Поруч сидів дідусь і розповідав сусідові про якусь «дивну жінку», що зрадила націю і поламала релігійні традиції. Вигнана з рідної країни, ходить вона по світах і лякає людей своєю появою у відлюдних місцях. Кажуть, — уночі вона здіймається на крилах і літає в повітрі або плаває по морю вільно і спокійно, як лебідка.

Початок опери перервав оповідання старого.

Вдруге Лунський почув розмову про «дивну жінку на баль-маскараді». Лунський танцював із панною, були обоє в масках. Він мовчав. Що зацікавило партнерку, — не знав. Після другого танцу вона звернулася до нього:

— Вибачте! Чи не було б для вас образою, якби ми скинули маски й познайомились ближче.

— Будь ласка, — усміхнувшись сказав Лунський. Познайомились. Вона:

— Чи вас цікавлять чутки про «дивну жінку»?..

— Радий слухати вас.

І вона розповіла йому:

Часто люди бачать самотню жінку на берегах Чорного і Середземного морів. Вона боїться зустрічі з людьми. Вона була вроддива й розумна дівчина. Але мала таку вдачу, таку волю, як ніхто з жінок дотепер не мав. Не злістю баби — яги відзначалась вона, не вроочистим самолюбством і самотою царівни і не розпустою повії. Ні! Вона була, може, надміру доброю для жорстокої доби, була людиною, що зрозуміла людей, і вони для неї стали сірими й буденними душами. Їхньою прикрасою було прагнення, що вінчалося злом. Вони були горді з того. Вона ж мала волю, і нічого недоброго не могла прощати людям, не могла удавати, що любить когось, коли ненавиділа. Бо згодитись із тим, що не подобається тобі — це значить: бути переможеним. Вона не давала себе перемогти. Ну д'гу-

вала за справжньою людиною... Але не знаходила її. А щоб не бути приниженою й покореною, — скорилася своєму вирішенню. Скільки знаходилось таких, що раді були б хоч побачити її, бо крилася якась привабність у тому, що вона засудила все і залишилась самотньою. Горда і нещаслива геройня! Ніжне серце і камінна воля! Коли вона проказувала слово, то здавалося, що блаженство промовляє в її образі.

Але радість і туга чоловічих сердець були для неї хвилями: холодними і зрадливими. Вона прокляла чоловічий рід... І заявила, що для неї нема на землі юнака, якого могла б любити. Фальщ, зло, дрібничковість, безсердечність властиві вікові. Без кохання, без близького серця, без свята — їй холодно жити. Не хотіла розмовляти з чоловіками. Засудила свою юність на страту. Чекала могили, як порятунку. І чоловічий рід прокляв її. З того часу, кажуть, вона ходить самотня по морських берегах і радіє, коли надходять бурі чи пливуть кораблі. І плаче, коли море приносить спокій...

Втрете Лунський чув про «дивну жінку» від чоловіків. Він плив на пароплаві «Україна». Сидів у залі першої клясі

і слухав музику. П'ять юнаків пили вино, розважаючись музикою і грою в карти.

Говорили про жінок.

— Жінка повинна бути супутницею, другом чоловіка в житті, — сказав.

— А я думаю інакше. Вона повинна бути прикрасою, божеством; до нього має молитись чоловік.

— Застаріла теорія, — іронічно сказав перший.

Вони довго сперечалися. Потім звернулися до свого сусіда, Лунського, щоб узнати його думку.

Після цього автор другого твердження почав розповідати їм про чутки, особливо поширені серед юнаків, і всі затихли...

— Одна жінка, — почав він, — стала світовою мандрівницею. Ще маленькою вона не була дитиною свого часу. Зростаючи, відходила все далі й далі від шумливого й незрозумілого оточення. Хотіла бути вільною, як мрія. Але світ так удосконалився в підлоті, що усміхуючись жінці, бруднить її і принижує. Життя проаналізувало її і зробило річчю, замість богині краси.

Боротьба. Жінка падає жертвою. Треба бути лицарем, щоб, навіть борючися з нею, цінити її, як янгола. Вона тікає від світу, бо не може вчинити поліцарськи свою волю. А випередити світ умілістю вона не хоче, хоч інші жінки й роблять це, пристосовуючись до життя і дурячи його.

— Хотів би я зустрітися з нею, — сказав оповідач, — я б повернув її до життя.

Всі мовчали і думали кожний своє.

Через кілька років Лунський опинився далеко від батьківщини. Самотній вигнанець.

Одного весняного вечора, коли гори журились і їхні верховини розповідали хмарам про свою самоту і будні, Лунський в газеті знайшов своє ім'я. Його розшукував маляр Загул, що був тепер у Неаполі, — найкращий його друг, починаючи від дитячих років і аж дотепер, хоч їх і розлучила Доля.

Зразу ж Лунський написав листа до Загула, питуючи, чи можна приїхати до нього в гості. Він був такий радий, що відшукав друга і мав нагоду побачити Італію, голубу колиску пісні й музики.

Після того, як надіслав листа до Загула, втратив спокій, що мав дотепер. Неначе велика натягнута струна з'єднала його з Італією. Невидима, вона не переставала дзвеніти навіть уночі. Стала головною дієвою особою, невидимкою, що підкорила волю Лунського. Йому здавалося тепер, що він був на мосту. На цій половині мосту чути через тисячі кілометрів гул несамовитих степів України, що знову прокинулись. Степів, де сонце і кров тисячоліттями заливають землю, де безліч разів клали нас у могили, де чи не найжорстокіше прокотилось колесо історії. На тій половині мосту чути музику і пісню Італії, що, як дитина, забуває про болі і рани, простягаючи вранці руки до неба, славлячи його так, як ніхто. Дивишся на неї і думаєш, яке велике і добре серце. А вона закінчує молитву:

Non nobis, Domine, sed nomini tui da gloriam. *)

Тільки тепер, коли струна з'єднала його з Італією, він іноді на мить може

*) (Не нас, Владико, але ім'я своє прослав.
Дослівно: Не нам, Владико, але імені Твоєму
хай буде ця слава).

забути біль, що зростає в серці за далекою, соняшною Україною. Удень неспокійна струна дзвеніла дзвониками Тіролю, розповідала про ідилію Середземного моря, серед якої губляться, як крапки, вітрила: забуття, що залишають за собою спомини. Уночі вона кликала його туди, до Загула, приносила йому сумніви: а чи Загул одержить листа, чи відповість і чи одержить відповідь він, чи поїде до Загула. Кожного дня Лунський у кожному прихідцеві вгадував довгочікуваного посланця щастя, поштаря.

Кожний ранок зустрічав Лунський, як усміхненого прихідця здалеку, що підбадьорював його і казав: «Чекай, чекай!» Щебетання птаха над вікном сприймав, як загадкову вістку; кожний сон, як наближення розгадки. Часто виходив у гори далеко, ніби там сподівався зустріти людину з вісткою.

Через два місяці Лунський гостив поштаря, грав власну симфонію на скрипці, ходячи з кутка в куток.

Цілий вечір аж до пізньої ночі чуло село в відчинених вікнах мелодії таємничого чужинця. Лунський сидів до того часу, аж поки:

«Утомлена уява не складе барвистих крил». (Тургенев.) Почуття більше, вище, ширше, глибше за щастя, ясніше, полум'яніше за радість, заволоділо ним. Квіти задумано-сумні, урочисто-святкові стояли на його столі. А канарка в клітці співала про втрачену молодість, весну, що, може, ще вернеться. Рут, донька господарів дому, як таємничий едельвайс, щебетала біля Лунського і заздрила, що він від'їздить до пісенної Італії.

— Мабуть, ви всію душою там, що стали не такі привітні до мене, не такі усміхнені, як раніше, немов би забуваєте про мою присутність.

Не дала йому відповісти, запитуючи:

— Що ви, пане Лунський, любите найбільше: дорогу, чи зустріч з другом, чи, може, Італію? — спитала його, коли стишивсь, задумавшись. Лунський дивився в її лагідно-сумні очі, мов у вечерову сутінь вищень і, напоєний її любальною душою, лірично танув у мріях вечора.

— Мій квіте, — окрилив він нічну мовчанку, — знаєте, що таке дорога? Дорога — то пісня, крила душі, що їх дає земля; струна прагнення, на якій грає

сонце, час і далечінь. Італія — мрійна колиска, де гойдаються не тільки жерці мистецтва Італії, але і всього світу. Всі там люблять слухати пісні, що блаженством, величчю заміняють дивне і примхливе, боязке щастя. Не один малярчужинець ходить у горах із пензлем, вибираючи пейзажі, щоб увічнити їх своїм серцем на полотні, не один композитор вслухається в чарівні мелодії, щоб створити з них симфонію життя, прagnення перемоги, привіту, симфонію вічного співу. Над усе я люблю мое невблаганне прagnення, мій квіт, що цвіте мільйонами кольорів, мою пісню, що ллеться мільйонами мелодій, мою музику, що чарує величне й велике небо, мою задумано-юну душу, що й після моєї смерти буде бриніти в співі жайворонка в небі... Дорога — прagnення — дорога! — закінчив Лунський і, взявши Рут на руки, почав бігати по кімнаті.

— Годі, — тихо і благально шептала Рут. — Знаєте, що? — продовжувала вона, — коли ви говорите, здається, що ви вводите мене у святковий далекий край, де дзвенить пісня добра.

На другий, день Лунський вирушав у дорогу. Рут проводжала його. На про-

щання подав руку. Затримала її, дивлячись йому в вічі.

— Знаєте, коли душа буває повна, так, що повінь не втримується в ній, і щоб спити її, треба сказати, не сказати, а проспівати спокійно. Ніби сенс життя в признанні. Нам мало п'яніти чародійним повітрям, мало захоплюватися квітами. Ми хочемо ще взяти друга і йти з ним у далечінъ, говорити йому про свої почуття, співаючи хвалу весні. Ніби тоді завершується велич нашого серця, наше щастя.

Мені здається, коли ви від'їдете, то буде таке почуття — ніби втекла або вмерла пісня. Ви належите до дуже виняткових людей. Не тому тільки, що ви композитор і здобули популярність серед населення своїми концертами. Я хочу говорити про інше, іншими не бачене, непомітне. Я знаю про те.

Ви належите до людей, що прибувають кудись і, як лицар, опановують. Не шпагою, не мечем. Ні! Ви даруєте трішки душі, усмішки, більше розуму, а за це забираєте серця всіх тих, що впізнають вас. Це кажу, може, чи не найбільше про себе.

— Дякую. Мені здається, панно Рут, що ви мене зромантизували, зідеалізували як чужинця, до якого ставили менші вимоги, як до свого.

— Ні, не кажіть, бо я спочатку ставилася до вас, як до чужинця, насторожено, принижуючи вас, не дивлячись на те, що ви інтелігент, бо підпала під вплив теорії надлюдини, виплеканої за Гітлера, що все не німецьке перетворювала в ніщо, зокрема, людей із сходу, слов'ян. Але тепер... я саме себе соромлю за таке думання. Може, це й гріх, але мушу сказати. На війні загинув мій брат. Я тужу за ним. Але мої почуття панують надо мною. Я їх невільниця.

Лунський усміхнувся усмішкою, в якій було з'єднано в одно і подив і глупливість, притаманна українцям. Рут подала Лунському завернені в гарну хусточку едельвайс і незабудьку.

— Повертайтесь скоріш, бо без вас нудьгуватимуть не тільки батьки, я, але і гори. З вами вони співають, без вас сумують. Лунський засміявся, кепкуючи з себе, але зразу ж обірвав сміх смутком і задумався.

Рут довго стояла, ідучи поглядом за Лунським. Лунський згадав Батьківщи-

ну. Чи Батьківщина прийшла до згадки, як докір на признання Рут. А, може, це був звичайний контраст гордої душі, що нічим не задовольнялася й шукала завжди протиставлення.

Іхав. Думка його була в Італії у друга, а погляд на верховинах снігових гір, що від сонця й далечини були покриті в заглибинах ніби бузковою тінню. Думав про зустріч із Загулом. Гори нагадали йому інше, і він почав думати над тим. Що ж саме?

Може, зажурений едельвайс, що схилився над прірвою і думав про небо й вічність. Чи про давнину, царство спокою, яким володіла білорука царівна, уся в білому. Мешканцями були білі голуби та семеро білих коней, що прислухались до життя з піднятими головами, зверненими в далечінь. Чи лебедя, що закам'янів від закляття чорта?

Запитання відірвало Лунського від думання:

— Вибачте, будь ласка! Можна спитати вас?

— Будь ласка!

— Куди ви їдете?

— В Італію, в країну пісень і музики.

То була панна, наче посланець із казки.

— Ви щось сильно переживаєте, що так задумані? — спитала.

— Я думав, чи зустріне мене хтось... така панна, як ви. — Він подумав: за що я поважаю захід? За те, що може зробити одну хвилину приемною, а та хвилина зробить приемним час. Така, здається, не була б дивною жінкою, бо вона ловить хвилину життя, сідає на неї верхи і, як амazonка, що випереджає вітри, мчить кудись, пориваючи вас із собою. Заговорився. Не зчувсь, як опинився в Італії. Панна була захоплена Лунським. На прощання сказала:

— Ви — людина душі.

Дала свою адресу й прохала завітати до неї. Подякував. І додав:

— Ви, ясноока панно, жививий едельвайс!

Востаннє сказала: — Ви, як ранок, що вічно кличе.

Італія!

Не тільки звуковий склад слова нагадує талію, щось струнке, що тягнеться до неба, але й викликає образ пісні, що хоче обняти сонце й стріляти звідти стрі-

лами кохання, забуття, що приносять тільки щастя. Італія! — шепочуть сп'янілі від щастя троянди й гліцінії. Італія! — Журно блимають зірки. Італія! — мовчить величне небо і розкриває свої обійми. Відкинь волю і прагнення і пий насолоду, нектар життя, що спадає з неба і розливається по землі — і будеш щасливий. Чого ж іще шукати, коли люди властиве прагнення щастя!

Десь там стоїть Рим, як старий синьо-окий мудрець, що не розлюбив пісні й музики. От і Неаполь. Всі будинки з пласкими дахами. Цим він нагадує Крим або Кавказ. А в деяких місцях аул. — Чи тут і дотепер зберігся ще звичай: одружених хоронити в закритій труні, а нездружених у відкритій?

Лунського вабило місто, говорячи йому:

Спинись! Спочинеш і задоволенням напоїш свою спраглу душу. Він думав про друга. Скоріш, скоріш до нього! Тоді прийшла втома і на одну хвилину спинила непокору. Присів. Вдихнув повітря, напоєного квітами й морем. Мріяв далечною, тишею давнини, шляхом забуття. Відчув руку на плечі. Підняв голову. Загуд стояв перед ним. Першу

мить Лунський не знав, що говорити, дивився в очі йому, ніби питав:

— Чи справді це ти?..

А він ніби прочитав його запитання, говорячи: «Так, це я, Загул! Що може не віриць?» — Усе потонуло в обіймах. Ішли. Лунський дивувався з того, що Загул його знайшов, хоч і не знав певно, коли й куди Лунський прибуде. Загул пояснив йому.

— Учора, коли я малював «Мрію», в душу прилетів рвучкий неспокій, що кудись кликав, шарпав, коли я не поривавсь із ним. Я думав, про що він попереджував. Закінчив тобою. Коли ліг спати, наснівсь ти так, як тебе зустрів. І я повірив. От, бачиш тепер сам.

Обидва належали до людей, що в дружбі знаходили те, чого не могли навіть у подружжі. Дружба для них була святом, храмом, академією, дитинством, базаром. Дружба наближала їхнє життя до того, якого вони прагнули. Дружба їхня не втрачала юнацької широти, не дивлячись на те, що вони були вже людьми із власним досвідом, поглядами, були відомі: — один маляр, другий композитор. Вони вміли один одного вислухувати так, як ніхто, хоч і сперечались

і не згоджувались часто до неможливого. Але це не приносило ворогування. Навпаки — це штовхало на шлях нових шукань, прагнень. При кожній зустрічі були щасливі, як у творчому зростанні.

І тепер зустрілися в чужому місті після довгої розлуки, але не відчувають того холоду далечини, що роз'єднує їх, і спокою часу, що поставив між ними розлуку. Є скульптура: Паллада-Атена вдаряє списом старця Кроноса. А він, переможений, випускає з рук косу і клепсиду.

«Мудрість перемагає час!» А в них їхня юність душ перемагає його. Вони не старіють, не дивлячись на те, що нужденна доба забігла в провалля і рве на собі коси, не знаючи, що далі робити. Їхніх сердець не зруйнувало й зло, дрібний матеріялізм двадцятого віку, егоїзм. Якщо в Тібеті й Китаї ще й тепер приписують могутню силу корінню женьшень продовжувати людське життя, то чи не українська пісня й небо були Лунському й Загулові таємничию силою, що доливали юности в їхні душі?

Загул жив сам у будинку над морем. Тільки прибули до нього, почали розмову, хоч Лунський був ще натомлений.

Чи не любов до мистецтва єднала їх? Але не тільки вона, а й їхні душі, а також щось таємничо-загадкове. Лунський побачив картину «Мрія», що була ще не скінчена. То була жінка з очима далечини й журбою моря. Її погляд, здавалось, був присвячений прийдешньому, а сучасність була тим мостом, що треба було перейти.

— Що, в тебе прокідаються мотиви романтики майбутнього? — спитав Лунський, зачарований майстерністю Загула, переконливістю образу.

— Хотів змалювати жінку, що, закохавшись, запрігши те кохання в ярмо — вийшовши заміж, — не перестає бути ідеальною, спрагненою, а отже, і вічно юною, для якої свято і щастя не закінчуються ще коханням. Цим вона належить не сьогоднішньому. Вона — юна дитина прийдешнього. Не знаю, чи вдалося це мені.

— Де ти відшукав таку ідею? — спитав зацікавлений Лунський.

— Почекай до вечора чи, вірніше, до ночі і ти побачиш ту, що навіяла мені цю ідею, — говорив Загул, садовлячи друга в м'яке крісло, готуючи їжу й вино на свято Зустрічі.

Лунський потонув у кріслі. Втому зробила його тіло непорушним, а мрія, як всюдибудько, пурхала юним вічнодопитливим птахом. Образ дороги, що лишилася за ним, як свіжа пісня, бринів перед ним, свято зустрічі з другом; п'янка, лагіда, як вино душі, Італія — все святково урочисто просилося до нього. Його мрія, була, як весняний метелик-лагідь, що пурхає з квітки на квітку. Одним образом минувалась більше, залишаючись довше над ним, іншим менше, відлітаючи від нього, звертаючись до іншого. Потім квіти - образи стали також рухливі. Першу мить мрія була здивована, потім спиняла лет, бо образи почали самі танцювати танок, змагатись між собою, кожний намагався довести, що він найкращий і заслуговує на звання — надзвичайний, особливий, найперший, щоб потрапити до серця, теплої колиски, де цвітуть вічно квіти і не стихає пісня весен, не припиняється танок ча-рівниць. Образи творили танок і, навіть не заслуживши звання перших, протискались до серця. Так сидів Лунський і в час відпочинку творив собі свято. Він дивився на портрет на стіні, але не бачив його. Душа мала свої галерії, музику,

співи, алеї, де тиха далеч припадала до ніг. Він заглибився в царство своєї душі. Загул, подивившись на нього, помітив це. Звернувся до Лунського, але він не відповів. Мріяв далі. До нього прилітали образи, п'янкі, як старе вино, лагідні, як давнина. Образи минулого. Спочатку близчого, потім дальнього. Тіроль. Село. Рут. Крилаті гірські вечори. Музика. Потім мандрівка з Батьківщини на чужину. Батьківщина... Степ широкий та дужий. А потім, як раптовість, як постріл, що пробивтишу, спокій і запанував над усім... — запитання: чи живуть рідні? Чи зустрінеться він з ними? Біль розлуки обгорнув серце. В очах Лунського блукала туга.

— Знаєш, хлопчику, що я надумав?
— звернувся Загул до друга. — Я знаю, що ти любив наповнювати свята весінніми жіночими піснями, танками з вічномолодим вином. Тому я вирішив запросити до нас італійок. Чуеш?..

— М-м-м!

— Що-м? Чув, що я сказав?

— А-а-а... — Лунський попросив повторити сказане, і Загул повторив. Лунський не чув нічого, а ще дужче задумався.

— Що трапилось? — запитав Загул, підходячи до друга.

— Так, добре надумав, — сказав Лунський, замість відповіді на запитання, залишивши думку таємницею.

Загул прийшов з дівчатами. Всі гарні, одна, танцівниця Джінетта, як вечоровий вогонь. Море зробилося співучим, повітря лагідним і запашим, а погляд кожного співав пісню молодості. Та Лунський знову журився. Він був тихий і задуманий, як вітрило, що присвятило себе далечі, і заслуговував співчуття. Італійки влетіли в світлицю, мов ластівки крикливи, і стихли, побачивши Лунського.

— Чи він сердитий чи нещасливий?

— спитала Джінетта Загула.

— Не думайте, що непривітний. Він з дороги, стомився, зачарований вашим краєм, а до того й уроджений мрійник.

Джінетта поглядала на Лунського, даруючи йому тепло вирію, ласку вітерця і чар садів. Загул готовав з дівчатами страви, напої, розставляв квіти. Італійка грала на гітарі. Біля неї сидів Лунський. Він загадував їй народні італійські пісні, класичні мелодії, а вона,

не задумуючись, виконувала їх. Гітара із притаєним молодецтвом розповідала про втрачену молодість, що не вертається, про юну, запашну й п'янку Італію, про таємничі кипариси і про зідхання закоханих і соромливих квіток. Лунський слухав музику, ніби нерозгадну пісню минулої молодості. Він спочивав. Перед ним схиляються побожно мири, усміхаючись таємно, немов лагідна жінка. Гліцінії забирають ніжність душі, а далеч тихо шепче:

«Ти будеш мій».

Італійки ніжні, привітні, до краси дають свою граційність. І навпаки: свою грацією примушують усе довколишнє творити пісню. Але вони все ж таки не зовсім одверто поводяться. Нотка стриманости робить непомітно - буденними хвилинами для того, хто вміє зразу читати душу і багато від неї вимагати.

Була святкова тиша, тиша чекання корабля з моря, здавадось, що присутні приносять себе довколишності. Невидимі величні постаті спокою приходили сюді й сідали за столом без запрошення. І від того, що вони були тут, ставали й квіти велично-святкові, й вино іскристе підкорилося чеканню.

Скоріш би починається вечір! — зідахають дівочі груди, те саме чується в кроках Лунського, що походжає по залі.

— Вельмищановні кохані панни — звернувся Загул до присутніх, і італійка, що грала на гітарі, обірвала «Неаполітанську пісню».

— Мій друже! — продовжував Загул.
— Дозвольте розпочати вечір кохання, юности й дружби, вечір зустрічі з моїм другом Лунським.

Лунський вклонився. — Загул продовжував. — Я радий і щасливий, що цей вечір ми побудемо разом. — Панни аплодували, вигукуючи: — Браво! — Загул посадив панн там, де вони бажали. Джінетта сиділа остання. Вона хотіла сісти з Лунським разом і досягла свого.

Задзвеніли келехи, порушили напружену мовчанку чекання. Урочистість тиші відійшла, натомість прийшла грайливість свят, хвала життю і друзям гостям. — Щастя, щастя! — співало серце. І тільки у далекому кутку залі трептіла забута й спокійна самота.

Чим більше випивали вина, тим гучнішим ставав вечір, тим скоріше вони

приносили себе в жертву геніяльний миті. Хто цього навчав? Мабуть, чи не природа, за допомогою своєї крові — вина.

Джінетта цілувала Лунського, забувши все і всіх. Горіння її серця затьмарило їй все. Італійка почала грати на гітарі. Музика захопила всіх, немов буря морські хвилі. Лунський не втримався, виліз з-за столу і, мов за наказом долі, припав до скрипки. Італійка перестала грати. Лунський, щоб не образити її, почав грати разом.

Загул пішов із Джінеттою в танок. Танок зачарував усіх, мов вирій птахів, як солов'я його власна пісня. Хотілося зробити юність крилатою, нагородити когось доброго привітом, власний шал молодості притоптати власними ногами, ніби, шовкову м'яту, щоб створити велику пісню, щоб не пам'ятати часу сивого і простору байдужого, щоб засвітити мить промінням серця.

У музиці є чародійна грань, за якою людина єпочатку не володіє собою, а потім не існує, так, як маленька водорость, що потрапила в річковий вир. Спочатку можна було розрізнати два ритми — Джінетти і Загула. Вони, здавалось, міцно тримались одне одного, щоб не

відлетіти, як діти тримаються, коли гуляють у дрібушки. Але дедалі Джінетта в'яла, схиллялася до Загула. І врешті, вона прилипла до сього, як розкрилена ластівка до скелі. Він ніс її, як розплачливу, покірну свою жертву, що відкинула голівку вбік і заплющила очі.

Лунський побачив і скрипів, як хвиля південного моря, що дивилась із недовір'ям до своєї товаришки з північного моря. А потім... Одна мить. Поклав скрипку, налетів на пару, що стала одиначею чародійного ритму, відірвав Джінетту від Загула.

Що трапилось? Ніби в озеро, де плавали лебеді, впала комета. Вони стихли, застигли в дивній позі, перестали творити величний, гордий ритм, співати пісню сонця, шептати рими далечин. Італійка, перестала перебирати струни гітари, нагадуючи дівчинку, в якої впала з рук найдорожча річ і розбилась. Італійки, що танцювали, — стали безвільними билинами. Загул звалився на стілець, немов утоплений. Лунський поглядом наказав італійці, щоб грала, і, притиснувши Джінетту, як безцінний скарб, понісся на крилах чарівного ритму. Італійки також пішли в танок. За-

гул сидів безвільний, втомлений, і дивився на пари.

Загул заслуговував на співчуття. Але не тим жили інші. Вони не були бездушні чи неуважні: вони не помітили його трагедії. Музика, хоч і без скрипки, знову захопила всіх у свій вихор. Лунський літав у повітрі, як пір'їнка, що тримала біля себе порошинку.

Музика линула, танок шумів, аж поки Лунський із Джінеттою знесилися. Спинивсь, як вітровий скакун, і поточивсь назад. Італійки також спинились. Лиш гітара ще довго дзвеніла тихо, лагідно, як хвилька моря після бурі.

Джінетта закохалася в Лунського. Розумом вона боялася його, далекого чужинця, а серце її в'яло мов квіт на сонці. А коли хтось сам із собою бореться, тоді його легко перемогти.

Буйно почався вечір, що приніс свято, яке приємно закінчилось. Всі відчували себе так, як відчувають женці після золотих жнів-солодка приемна лагідь на душі, мов спомин, в очах привіт, а в серці солодощі. Солодощі життя, і молодості, незрозумілі, згубні.

Всі італійки вже розійшлися. Загул лишився сам над морем. Лунський ніяк

не міг відірвати себе від Джінетти. Він цілком заволодів нею. Мов крилом птаха, з якого вдихав запах голубих висот, і п'янів, не міг того крила випустити.

О третій годині ночі розлучився, Лунський і Загул зайшли в кімнату. Лунський підійшов до «Мрії». Задумався. Мрія переповнювала його душу, а сон закривав очі. Море затихло і стало таке спокійне, як вода в ложці. Немов би вслухалося в велику думу неба.

Щось зашаруділо об вікно Загула.

Здалося - великий птах торкнувсь крилом. Потім шарудіння повторилося на дверях будинка. Лунський подивився запитливо на друга і не прочитав нічого на обличчі. Загул підійшов до дверей. Лунський за ним. Без слів Загул дав зрозуміви Лунському, щоб він залишився в кімнаті, а сам відчинив тихо двері й вишов.

Вже пів години пройшло, Загул не виходив. Нетерплячка Лунського рвалася за двері. А Загул тим часом розмовляв з Крилатою Жінкою.

Ще до приїзду Лунського Крилата Жінка відвідувала Загула. Спочатку його лякали її відвідини, бо вона несподівано порушувала йому спокій ночі. То

шаруділа крилами об вікно, то об двері, стихала, а через деякий час починала знову. Одної ночі, почувши тіпання крил біля вікна, Загул схопився з ліжка, пріпав до вікна. Те, що він побачив, здивувало його. То була казка чи дійсність! Біля будинка, милуючись чудовими квітами, сиділа Крилата Жінка. Тільки погруддя. Цим нагадувала класичні бюсти, чи бюсти давньої Геллади або Риму. Крила великі, спокійні, з ніжним, як пух, пір'ям. Вони нагадували янгола. Вони, як горде, незламне, але зажурене прагнення. І сама вона була подібна до янгола. У погляді світилось прагнення і смуток прийдешності.

Загул не злякавсь, але не знав, що йому робити. Почув її голос — вона кликала його. Підбіг до неї й розгубився, немов дитина перед незнайомцем. Вона встановила рівновагу. Сама почала знайомитися з ним. Загул запросив її до кімнати. Вона нічого не промовила, дивлячись йому у вічі. Він прочитав її погляд — підняв її, допомігши влетіти в хату. Хотів її внести, та вона відмовилась. Вона чудово літала в повітрі й плавала по воді. Коли сідала на землю — ставала мов довгокрила ластівка.

Загул почав розмову з нею. Схаменувсь, що не дав їй істи й пiti. Вона зрозуміла, не сказавши словом, відмовилась від їжі. Він частував її вином. Три келехи випила вона, як Богом приписану норму, скозала: «Годі!» — Загул відчув неспокоєм душі, що вона збиралася відлітати. Устав і, розставивши руки, не відчуваючи того, що робить, дивлячись на неї і не бачачи її, промовив: «Як?!»

— Ви надзвичайно здивовані або зворушені? — запитала вона його. Загул був не тільки здивований і зворушенний, а й не володів собою.

— Вибачте, будь ласка, і не подумайте, що я хочу керувати вашою волею, але я не розумію, чому ви так швидко хочете покинути мене? Я відчував себе самотнім, приреченим одживати, а не жити, як чернець у келії чи в'язень у довічній камері. Малярство було лиш моїм полум'ям і вродженим смутком. Мое мистецтво — мій смуток, осяяний горінням душі, як вогнище серед лісової ідилії, самоти й тиші. Ви прилетіли як... я й не знаю, як заклик молодості з таємницею околиць, як та, що принесла солодкий напій у приспане

розумом серце. Ви прилетіли з тим чаром, що звється чаром життя, проти якого нема ліків. Вам мое серце говорить лише одно: «Пий той трунок присмости, що вона принесла, до дна, не вип'еш, пізніше не шкодуй!» — У ваших очах я читаю минуле: воно миготить, як сумна тінь. Ви розумієте життя. Свій спокій ви побудували, як пам'ятник, на п'єдесталі пізнання. Ви зrozумієте й мене. Я буду щасливий до кінця життя, якщо ви побудуете ще зі мною й допоможете мені продовжити свято. Без вас вино було б мені палючим соком сучасних днів і повернуло б смуток минулих літ до влади над мною. Залишітесь будь ласка, — пийте зі мною за те свято, що прийде колись як ранок.

— Чи не візьмете за осуд ви мені те, що я лишусь із вами і вип'ю більше вина, соку гарячих літ юнацьких. Чи не назвете, хоч про себе, мене дурною, переможеною, що згодилася свою неспокійну мить приспати у вас. Чи шляхетність ваша більша за слова?

— О ні, не говоріть так, бо ви до болів додаєте ще мук, не говоріть, бо слова роз'єднують людей.

Вона підняла келех і сказала: — «Пиймо!»

Пили. Вона почала співати пісню самоти. Зробилась чужою не тільки Загулу, а всьому. Заглибилась у себе, дістаючи із свого серця минулу настояну тугу. Йому стало жаль її, хоч вона й забулася про нього. Почулося, що хтось його покликав. Вибачився й побіг за двері. Коли вернувсь, її вже не було. Через деякий час побачив її у місячному сяйві на морі. Повільно й гордо, плила, немов лебідка.

Після того відвідала його ще декілька разів. Коли Загул признався їй, що закоханий у неї, вона ніби ковтнувши гіркого напою, сказала: «Даремно». Але вислухайте мене, будь ласка, не ображайтесь. Це не гордість акторки чи танцівниці або фільмової зірки, що кидають під ноги признання, як зів'ялі квіти, і біжать засліплени далі, мов юнки на пожежу. Ні! Я давно маю вирішення. Так, як сніг на горі лежить у літню пору, хоч унизу під горою сохне рослинність від спеки, так у моєму серці поруч квітів доброти лежить мое вирішення, як сніг, холодне, як льодова

скеля, міцне, і розтопиться тоді, коли серце одержить те, чого хоче.

Не тому, що я бездушна чи егоїстка, що хочу потоптати ваше кохання. Ні. Ми ріжні люди. Я — вроджений неспокій. Ви — навпаки — вроджений спокій. Те, що я буду палити серцем, ви будете гасити своїм розумом. У таких людей, як ви, лінивий від народження розум. Він не зросте так, щоб кликати серце за далекі обрії, до висот, де літає сокіл, як і серце не в змозі вплинути на нього, щоб він став таким. Дякую за те, що ви прооказали мені пісню кохання. Але в моєму серці все одно цвіте чорний смуток, як безмісячна ніч, тихий і спокійний, бо він дитина вирішення. Але все одно кудись кличе, ніби таємничий голос підгірської долини.

Тепер Загул відчув, що вона була для нього далекою. Але чому вона відвідує його. Може, щоб самотності віддати трохи. Чи це зв'язок із світом, який вона давно покинула!

Загул, не притамувавши в серці кохання, сказав про друга - композитора Лунського. Так можуть робити вроджено-шляхетні люди і, до того, справжні друзі.

— Покличте його сюди, — сказала вона.

Лунський з нетерплячкою чекав на друга, коли в кімнату вбіг Загул. Сказав про Крилату Жінку. Лунський вилетів з кімнати надвір, мов птах із гнізда.

Коли вийшов Лунський, Крилата Жінка зберігала вроочистість і величну владність цариці — і над оточенням і над Загулом. І всього того їй було зовсім мало; та вона нічого й не хотіла від оточення, живучи собою лиш, знаючи, що власні її бажання — то неповторне цвітіння, на яке ніхто не прийде дивитися. Вона мала величну позу одживання, тиху назовні, як річкові забуті береги у лозах чи морські затоки, яких тільки альбатрос повідомляв про бурю. Їхні погляди схрещуються, як всепереможні соняшні шаблі. Як невпізнані ніколи і ніким лицарі, вони приносять одне одному на тих шаблях шляхетний привіт, велично-гордий, як гірська верховина, що заслужила небесно - соняшної ласки. Вони змагаються шаблями без брязкоту, без шуму й крику, без зла — як сонце й місяць. Мить — і він перемагає, бо він сонце, бо мусить перемогти, бо він вождь, провідник, дарма, що безкрилий

син землі. Вожді й пророки вічно будуть жити і вести інших, світити їм, як сонце, співати іншим пісню, якої ті не можуть творити. Вони будуть тією безкінечно - безмежною величиною, в якої нема граней, меж, обсяг її не можна обчислити, бо його нема.

Боязнь, страх кольнули її серце: вона відчула переможця, але не відсахнулася від нього, не зненавиділа його. Її приваблював у ньому чорний квіт темниці, як пелена ночі, її кликала привітна усмішка, як спочинок раннього сонця на лузі над річкою.

На мить зів'яла, як лілея від сонця, засоромилася, як мімоза. А він стояв і усміхався, як вічнопереможне сонце, якому все співає хвалу, і вона теж. Краса, мов ранкова мрія, краса упарі з сестрою душою. Її краса терзала його душу, а її душа, як прохолодна криниця, приносила лагідь і спочинок серцю. Нема таких героїв, щоб могли утриматись від впливу такої краси. Навпаки, героя скоріше ранить краса в серце, а потім переможе, бо вона теж героїчна. Не зчувсь, як першу мить заплющив очі, мов розспіваний соловей. Опанував себе трохи і відчував і думав про те, що та-

ких почуттів не мав іще в своєму серці. Не було неможливого, не було ніяких перешкод. Уесь світ — відчинені у безмежність двері.

Його душа захотіла віддячити за та-
кий подарунок. Вибачившись, він побіг
до кімнати. Думав про те, що прийде-
ність належить красі й мистецтву хоч до
них ітимуть шляхом розуму. Виніс
скрипку, заграв. Ніч - черниця не ви-
тримала — заслухалась. Все завмерло.
Тільки одна морська хвиля плила до бе-
рега і щось шептала. Мабуть, про те, що
далеч найгарніша. Побачив, що Крилата
Жінка тягнеться ближче до моря, щоб
подати руку хвилі. Спинивсь і допоміг
піднятися їй у повітря. Долетіла до моря
й сіла. Лунський був біля неї і грав. Коли
хвиля приплivalа до берега, Крилата
Жінка мочила то одно, то друге крило.
А Лунський грав. На крилах музики він
давно покинув цей світ і літав десь у не-
бесних просторах, спускався у царство
мрій, де водяні хвилі торкались об срібні
струни величезного інструменту і дзвені-
ли неземну мелодію. Спускався в світ
краси, де людині заборонено говорити,
можна тільки співати, відчувати серцем,
дивитися.

Крилата Жінка, слухаючи мелодії Лунського, не втрималася і допустила до себе зрадливу думку:

— Вертайсь, вертайсь у цей світ, лиши небо, води, покинь свою горду хворобливу самоту. Все одно ти не перебореш світу, хоч яка ти вперта, хоч як ясно і правдиво говорить твоє переконання. Але її вирішення, як лицар з мечем, піdstупило до неї й погрозило їй.

— Як ти сміеш зрадити мене, чому хочеш керуватися серцем!

У свята між друзями, що дарують серце, можна керуватися почуттями, більше ніколи. Люди землі керуються іноді почуттями, а пізніше каються. Ти ніколи. Твоє рішення — твій Бог. І хоч твоє велике серце підказало тобі рішення, щоб ти стала такою, та ти не сміеш цього робити.

Немов стрільнув хто Лунському. Він глянув на Крилату Жінку, що пручалась, мучилась у корчах, хотіла крикнути:

— Не грайте! — й не могла... Із її серця виступила кров. Лунський перестав грати. Вона простягла руки в його бік, — немов дитина, що проситься до мамці на руки, — щоб він підійшов. Лунський

поклав скрипку й побіг до неї, ступивши в море.

Угадав, чого вона хоче: узяв на руки, і вони обнялись, як нерозлучні друзі, або близнята, що не можуть жити одне без другого. То був перший і останній цілунок, цілунок зустрічі й розлуки. Не міг насититися ним, вона не мала сил примусити сказати серцю: «Годі!» Тоді вона видавила морської води з крил і поблизкала своє й його обличчя. Тверезість повільно надійшла до них. Рукою дала знак, щоб опустив її на землю. Побожно виконав її бажання.

— Хіба гіркий вам мій цілунок, — спитав тихим, як вечірня безвітряна хвилина, голосом, — що ви розлуку отруйну, мов меч самоти, поставили між нами?

— Надто солодкий, такий солодкий, що я думала: сп'янію, загублю голову і відречусь він себе. Але... для вас я б не боялася нічого, не думала б ні про що, — усе те, що для вас і з вами, було б солодке. — Та я б змушена була вернутися до світу і загубити себе між людьми. А бути рівною чи вищою серед них — не можна. Тому — прощайте, вперше і навжди, хоч тяжко так вимовити це сло-

во, бо треба в серці зробити рану. А крім того, знаю, що ви єдиний, перший і останній, що подобались мені і я вас по-любила. Але рано чи пізно ви зрадили б мене поза своїм бажанням. Тому я солодко боюся вас, тому і солодко і гірко розлучаюсь з вами. Загул не мій герой — я його геройня. А в мене з вами була божествена гармонія століть — любили ми одне одного рівно. Це та пісня пісень, про яку я думала і думаю завжди.

Невидимий хтось, як дзвонар у дзвін, ударив у серце Лунського. Він подививсь на море. Далеко, під чарівним місячним світлом, плила його скрипка — все далі й далі від нього, гойдаючись на хвилях, як мертвa пісня чи закинутa музика. Лунський глянув на Крилату Жінку — її вже не було на березі. З іншого боку підплivala вона до скрипки. Як від удару грому, звалився Лунський на рінь. Не знати, як довго б лежав, коли б не прийшов Загул. Узяв його під руку. Ішли, як мочазні загадкові тіні. Тяжко було йти додому, неначе в груди бив їх буревій. Та вони, нахиляючись, прагнули вперед, додому, немов там був хтось та-кий, що міг вилікувати обох від того, що трапилось.

Лунський зваливсь, мов безнадійно хворий, і спав цілий день, аж до шостої години вечора. Загул наставив свіжих квітів, покликав Джінетту. Вона стояла над Лунським, що крізь сон шептав: «Зрада захована в собі!» Від цих слів хололо Джінеттине серце, немов хто льодовими руками стискав його й видушував увесь сік.

Прокинувсь Лунський і був неначе тяжко хворий, коли все немиле. Лілейні обійми гнучкої танцівниці Джінетти не втримали його. Якщо Джінетту він покохав, то Крилатій Жінці віддав усього себе, нестримно, беззастережно. Так легко було, так хотілося те робити, і здавалося, що не щастя посилає хтось, а сп'янює все повітря, робить солодким бажання, а в серці розпалює, вогонь і говорить: — Скоріш, скоріш гори, щоб непомітним був час і скучні буденні гонитвого життя!

Лунський слухав те, і більш нічого йому не треба було. Коли зійшов місяць, пішов на беріг моря. Береги когось очікували, таємничого й незнаного. Врядигоди набігала хвиля знечев'я, мов купальниця, і прихала. Далеко в морі безвільно плавало вітрило... Лунський

стояв і дивився на море. Чим довше стояв, тим більше відчував себе прикованим до нього, ніби зіркам потрібна була його присутність, ніби місяць розповідав йому свою долю, а ніч-ворожка ворожила, вгадуючи його прийдешність.

Не помітив, як до нього приплило вітрило. Сів на нього і поплив у море. Кілометр, два, три, п'ять. Вгледів дві постаті на морі. Придивився. Так, то була вона, Крилата Жінка, а поруч неї Лебідь, білий, врохистий і гордий.

Лебідь повернув голову в її бік і ніби усміхавсь, вона також повернула голову в його бік. Була гарна, як вечірня голуба далеч. Лебідь плив урочисто, вона ж була така нестримна, що аж випередила його, не помічаючи того й сама. Потім спинилася й зрівнялася з ним. Лунський бачив, як Лебідь поклав одне своє крило на її, затіпали обое крильми і далі плили тихо, поклавши крило на крило...

У Лунського защеміло серце. Усе стало таким чужим і холодним — і море й ніч. Та ніби хтось був побіч нього, що шептав:

— Скоріш, скоріш, за нею! — І Лунський, не роздумуючи, пустив вітрило. Але чим швидше він плив і наблизавсь

до неї, тим далі ставала вона з Лебедем. Лунський доклав зусиль і гнав вітрило з усієї сили. Надаремно. Зворотно пропорційною до швидкости його вітрила й шляху ставала віддаль між ним і Крилатою Жінкою та Лебедем.

Так було до того часу, аж поки втіма сказала йому:

— Годі!

Він повернувся до берега, прив'язав вітрило й пішов додому. На нього чекала Джінетта. Тієї ночі довго не міг заснути, думаючи про Крилату Жінку й про скрипку.

На другий вечір Лунський знову пішов на беріг моря. Сів на човен, поплив у море. Забачив: Крилата Жінка сиділа на вітрилі, поруч неї сидів хтось закутаний у плащ. Вітрило, мов стріла летіло, ледве доторкуючись до води. Вона сиділа заглиблена у себе, дивлячись у далекінь, як владний капітан найбільшого в світі корабля. Лунський прочитав ту-гу на її обличчі. Вітрило відплило. Вона чи не побачила Лунського чи не хотіла бачити.

На третю ніч ізнову пішов Лунський. Знову сів на човен, поплив у море. Але не побачив нікого на морі. Хотів уже

повертається, коли почув шум у повітрі. Глянув угору й побачив: Крилата Жінка підіймалася вгору з Орлом... Чи справді було так чи Лунському здалося тільки, що вона помахала йому рукою.

За хвилину вона була так високо з Орлом у небі, що, здавалося, могла торкати зорі. Вітрило Лунського повільно снувало по морю, як лебідь без мети. Незадовго після того, спускалася з Орлом на море. Крило її було з'єднане з Орлиним так, як і перший вечір з Лебединим. На морі чекало на неї вітрило. На ньому сиділа постать, закутана в плащ. Крилата Жінка сіла в морі. Орел махнув крилом: «прощай!» і полинув угору. Вона забачила Лунського. В ту ж мить пlesenула руками по воді. Лунський побачив, як до нього підплivalа скрипка. Поплив назустріч їй. Коли приплив, побачив, що скрипка плила на вінку з лілей, троянд і ще якихось таємничих гарних квітів з морського дна. Ухопив скрипку, неначе втрачену половину серця. На ній із коралів прочитав напис: «Люблю!»

Прочитав і відчув, що в серці вже бриніла нова симфонія, а пальці тремтіли. Узяв скрипку так, немов вона була

не його, — а інструмент богів, — і заграв. Усе затихло, мов заворожене. Крилата Жінка спинила своє вітрило, підперла голову рукою і затінила обличчя сумною думою. Слухала музику. Та симфонія була для неї. Береги робили симфонію стосилою, тисячесилою і такою таємничею, як місячна дума.

Лунський скінчив грати симфонію, немов зробив усе, що йому треба було і що зміг зробити. Був так змучений, що не міг тримати руки в повітрі. Почув пісню. То співала Крилата Жінка.

Її пісня була взята у таємниць морського дна і привітана сонцем.

Останнє її слово забриніло, мов «прощай». Скінчила й кивнула Лунському рукою: «Прощай!»

Соняшний хлопчик

У надморському винограднику працює мати. В багатому мудрому гаю поета вона здається такою забуютою маленькою. Дарма, що море поруч неї, дарма, що сонце бринить на своїй кобзі величну пісню тих, що пройшли в віках усміхнені і чисті — виноград у величномрійній думі без слів говорить їй:

— Мовчи, мовчи, нікчемність! Схилляй голову перед моєю королівською мовчанкою! — Вона не вміючи мовчить.

До неї підбігає посланець сонця, соняшне маленьке мрійне свято — її дворічний синок, що ще не вміє добре говорити. Побачив пташку на винограді.

— Мамо, дістань її мені, — простягає ручку.

— Умгу, — стверджує вона його прохання, залишаючись байдужою.

Синок береться ручками за спідницю і влипає. Мати стоїть байдужа, ніби в тіні лінивий будень, що не хоче привітати соняшний промінь. Не поцілує, не приголубить, не дасть душі й серця. Розтає в оточенні, немов туман у долині, і п'є байдужість, келех простору.

Немов прокинулась:

— Чого ти хочеш?! — скрикнула, як чорна хвиля моря, від якої сковалось сонце. А він жебонить їй прохання-пісню, пестить її, припадає до неї, наче хвилька до берегової скелі. Добра серцем, вона не розуміє його прохання.

Синок повертається спиною до неї, немов би плачучи і скаржачись нікому. Зажмурив очі, немов зловив дашок хмарини, звеличеної сонцем. Дивиться в морську далечінь, туди, де море п'яне дружбою з небом. Там біліє вітрильник, мов підняте крило альбатроса. Бере за руку матір, пориває за собою, стріляючи — показуючи пальчиком героя — за воївоника в вітрило: Туди, туди, донього! Дістань його, дістань!»

— Таке мале, а так багато хоче. — Позбувшись забаганок неспокійного синка, приступає знову до роботи.

Скільки не наповнююш буднів свя-
том, а вони все одно залишається со-
бою, якщо не перетвориш їх у свято.
Так і вона: лишається із своїм спокоєм,
байдужістю.

Любомирко побіг, немов би яблучко
рвучко відірвалось від яблуні і полеті-
ло навкіс.

Мати бринить собі пісеньку, що па-
дає перед нею лінивим джмелем, який
не злетить з квітки. Чи надокутила їй
безбарвна пісня та, а чи втомилася во-
на, співаючи її, чи прийшов кінець піс-
ні. Замовкла. Не помітила, як хтось
нею заволодів. Мовчить море, не шу-
мить виноградник, нікого немає побли-
зу. Хто ж Той Він, що так небачено й
нечутно вкрався до неї? То Той Ніхто,
що приходить до людини тоді, коли
мовчить уся природа, а кругом безлюд-
дя, а душа твоя порожня й спокійна, як
післяжнивна нива. В її душі завору-
шивсь неспокій, мов легкий повів вітер-
ця, що переріс у настороженість, у м'я-
кість, а за нею прийшло запитання:

— Аде ж Любомирко? — запитала
сама себе чужим голосом, неначе снові
байдуже руку подала. Не дивлячись ні-

куди, не перетворивши оклику в голос, гукнула:

— Любомирку!

Він не йшов. Гукнула дужче. Заблизьшав перстень на пальці правої руки і збудив спогад про першу зустріч, що не забувається ніколи і в кожного по-своєму романтична.

Це було п'ять років тому. Вона так саме працювала, загублена у винограднику. З далеких світів приплив пароплав, з якого прийшов він у всьому білому, мов найясніша зрозумілість. Прийшов так, що вона не побачила його, аж поки не привітавсь: горде клясичне лице, мов виклик, солодкі слова, як оспівані меди. З першого разу полонив її сміливістю й золотом, мов власник далекого й незнаного скарбу. І швидко відійшов незрозумілий. Забрала його війна, глуха до всього людського душогубка. Загинув він чи не схотів вернутись? Лишив на згадку неспокійного ясного синка, що нагадує усміх його лиця, у першу зустріч.

Немов у павутиння на сонці влетів гугнявий жук і порвав його. Дівчина принесла її Любомирка, мокрого з голови до ніг. Тягнувся до вітрильника в

море. Забрив далеко, а хвиля, велике крило безжалісного птаха, накрила його.

Мати била його, скільки сили, гістериично кричучи:

— Чого хочеш, малий неспокою тяжкий, від мене? За що краєш ти мене? Може, за батька, що не вернувсь.

— Любомирко приймав кару: не кричав, не прохав милосердя. Била, била, аж поки знепритомнів.

Коли морське надвечір'я затужило багрянцем, ішли додому. Всю себе віддала цілоденній праці. Рухалась повільно, як надвечірня тінь чи човен моря, спорожнений і пущений господарем напризволяще. В її очах тихо, спокійно. Ніби вогник каганця, світився домашній спокій, відпочинок. А потім прийде сон. А тоді знову золотоволосий ранок, і їй знову йти на працю — крутитися колесом у великому млині — житті.

А Любомирко не переставав пурхати соняшним метеликом на вечірній вулиці. Його всі знали вже: сусіди й ті, де він бував уже хоч один раз. Спортивця-бігуна, що зривається із старту, нагадував своїми рухами. А поглядом — задивленого в далеч неспокійного му-

дреця-мандрівника, що разом із тим душою близький до спокою місця. Привітний, немов трояндovий ранок, спущений небом у голубій колисці. Зустрічного п'янив доброю усмішкою. Біг вулицею й вітав усіх знайомих. забіг так далеко вперед, що мати залишилася десь неповороткою тінню. Забіг у чужий сад із квітником, а потім відшукав водограй, бігав навколо нього і щось вигукував.

Він став героем розмов:

- Як він віддалився від матері!
 - Немов би він не її дитина!
 - Неспокійне золоте яблучко далеко відкотилося від яблуні.
 - Яке буває диво у житті, в природі. Ніби він не тільки не її син, а й з іншого роду. Ні, то Божа воля.
- Ці слова давлять, мучать її, як незрозумілій біль.

— Хіба він ненагодований, а чи по-гано вдягнений. Які злі й недобрі люди. Свої в них діти є — їм мало. Вони такі заздрісні, що забрали б мою єдину дитину. Я бачу, як вони дивляться на нього, як на свою здобич. Щось снятися сни недобrі. I не один неспокій у моїй душі.

Плакала.

Сьогодні велике свято. Не пружать-ся тремтливі вітрильники в далечінь, не кричать люди, творячи з морем єдине задумане гудіння життя, не дишіть неспокоєм море. Сонце прикладає-стеле великі золоті струни до тінистих вуст. Панує сонячна святкова молитва життя. І далечінь притримує тремтливу синю вію. Бджола випиває келехи нектару, метелик нагороджує квітки привітом.

Мати сама сидить у винограднику. Немає синка біля неї, нема. Дійсність стала їй сном а сон дійсністю. Немов вона не мати. Уночі приходить до неї з янголами. А де ж він удень буває?..

Он жінка пішла з дівчатками в білому вбранні до моря. Може, він із ними? Ні, ні, — немає його там. Залюбки він ходить, грається з дівчатками, а іноді так ненавидить їх. Одного разу Ліна, сусідова чотирилітня донъка за-брала його квіти і не віддала йому. Любомирко придавив її за горло і за-брав силоміць їх. Мати шукає його без-крилим поглядом. Нема. Вдивляється у липову алею, де спочивають тіні, як спокійні душі, а сонце нечутно прокра-

дається поміж листям і будить його. Побачила — миготить щось в алеї. То ж він, то він, її синок. Гойдається на гойдалці — в ній соняшні мотузки, до них прикріплена тінь. На ній стоїть він і посміхається лагідно.

— Ходи сюди! — кричить, зриваючись і біжучи до нього, та він то закривається липовими вітами, то ховається під полу тіні, щоб не побачила. Неначе в жмурки грається.

Коли прибігла на алею, ні синка, ні гойдалки не було. Вернулась знов у виноградник. Сльоза звисала з вій, як вогник серця, що згасав, а в серце слалась туманами гіркота. Почала розмовляти сама з собою:

— Давно - давно було те. Чи сон то, а чи мрія, така неясна, невиразна, мов чорна намітка в далечі, але така подібна до дійсності. Втопився Любомирко. Ось, він лежить у чорній труні, що потопає в квітах. І я, в чорне вдягнена, іду поперед похоронної процесії, підтримувана жінками під руки. А попереду мене несуть вінки дівчата. А потім голосна молитва священика, звертання до Бога, щоб він прийняв Свого

раба до Неба. А потім суворе глухе гупання грудок землі об труну.

Хіба то правда? Хіба помер мій Любомирко? Ні, ні! Кожного ранку горобці щебечуть йому безжурність, морські хвилі приносять далекі судна, морські повногруді незаймані русалки посилають на хвилях пісню, ранковий вітерець — із трав на стежку привіт-шепіт. Усе йому.

Прилинув чорний ворон, обірвав її мрію, мов павутину, що гойдалася на сонці. Злякалася того, що розбудив ворон в її душі — важке, чуже, холодне й таємниче. Глянула й побачила — гойдався Любомирко знов на тому місці в алеї. Та тільки вгледів, що мати дивиться на нього — сплигнув із гойдалки й побіг із квітами над морем. Вона слідком за ним. Але не вгледіла, як він зник безслідно. Спинилася, обтерла піт рукою, вдихнула терпке, давлюче повітря. Морська хвиля торкнулася колючим холодом об її ноги. Любомирко мріяв - утікав, гойдавсь над берегом моря, немов юга. Бігла, бігла, не пам'ятаючи себе, спинилася й вигукнула:

— Нарешті, я тебе здогнала.

Соняшно - усміхнений, з піднятою правою ручкою, зажмуреними від сонця очима, з кам'яною непорушністю, з хододністю морського дна й мовчанкою пустелі стояв він. Мати, спинившись перед ним, вимовила свою думу-журбу:

— Чому ти розлучився назавжди удень зі мною, відлетів, неначе лебедя у вирій. Такий маленький, відцурався, мов дорослий. Невже ти не рідна дитина в матері, що став утікачем, чужинцем! Щоночі перетворюєш мій сон у неспокій, коли після денної розлуки приходиш з янголами на побачення і щось шепочеш наді мною. Ой, синку, синку, непокірний синку!

А синок мовчав, як і перше, усміхався від початку й дотепер, однаковим рівним безголосим сміхом, однаково вітаючи її й інших. — Почулося, що хтось її гукає. Шукала поглядом і слухом. Тим часом морський приплив залив скульптуру Любомирка. Вона щомить зростала, добираючись їй до пояса. Та вона не помічала й не відчувала. Прилетіла морська чайка і, черкнувши крилом об її голову, полинула на море. Мати дивилася на неї, а до неї, відчувалося їй, просився невиразний і дале-

кий голос Любомирка. Глянула на нього, його біля неї не було. Вода добра-лася попід руки їй. Морський приплив гнав її на беріг, а Любомирко з моря, звідти, куди полинула чайка, гукав її:

— Мамо, мамо! — Море повторювало його гукання. Здалося їй, що там, де море зростало, подавало небу руки, там між морем і небом, леве доторкуючись до чорних суворих хвиль, Любомирко танцює, а поруч нього вітрильник білий. І хоч до матері його звертання, але немає в ньому нічого рідного. Лише слова. Він задоволений собою.

— Нащо я тебе, синку, народила? — горів у її серці тяжкий біль.

Загубивши себе, вона пішла у море далі й далі. Чим дужче море сперечалося з нею, тим голосніше, надриваючи серце, гукала вона синка і прагнула вперед. Море охолоджувало її гаряче тіло, а втома душу. Плила, хапаючись за кожну чорну непривітну хвилю, як за порятівницю. Але хвилі дивні і незрозумілі: вони не приносять сил, а забирають, залишаючи млявість у тілі й неспокій у душі. Вони, мов тигриці, хапають її за коси і, жартуючи суворо, але

без зла, ревуть щось невиразне над ушима.

А вона пливе...

Вже недалеко Любомирко. Чим ближче підпливає вона до нього, тим він байдужіший і неуважніший до неї.

— Неначе синок ти моря, а не мій!

Знесилена пливла вже не вперед, а назад, до берега на хвилях. Море обхоплювало її дедалі владніше й дужче і поїло солодким спокоєм, ревучи, як величезне піяніно, безладну сильну мелодію.

— Здайся, здайся!

Здалась на умовляння й силу. Знепритомніла, безвільно віддавшись, і море подало їй руку порятунку: обняло її востаннє, приголубило, узявши в спокійний і холодний палац, на дно таємниче, забравши біль її душі.

Воно взяло її охоче, а через три доби викинуло на беріг.

Зерно у землю кидають, щоб виросли й красувались плоди, троянда красою, запахом багата, щоб дарували їй захоплення сердечне й славу. Любомирко дарував свій вроджений неспокій і запитання, щоб одержати відповідь і бажане.

Не вперше, і сьогодні побіг від неї, понісши у малому сердечку журбу і соняшне незадоволення. Маленькі морські хвильки — срібні рибки — доганяли одна одну. Ловив їх у маленьку рішучу жменьку. В той час проходив повз нього скульптор. Маленький хлопчик здавсь йому загубленим сиротою, що йому тільки й рідні, що далеке сонце. Він жебонів незрозуміло й піднесено надморську зворушливу пісеньку й показував вдалеку синю невиразність. Скульптор удивився в далеч і побачив вітрильника. Затримав між віями mrю. Щирість хлопчика була така прозора, що будила в душі скульптора давно заснулі сумніви і незнані дотепер запитання. Ніби в тій душі було заховане сонце. Та його не можна було прихвати, бо воно ясніло на обличчі, співало привіт, пашіло теплом серця. Таких дітей не зустрічав він ще ніколи.

Через місяць постать хлопчика — твір скульптора із мамуру — стояла на березі моря, обризкувана хвильками. Любломирко стрічав і проводжав скульптора, піdnімаючи ручку вгору, вітаючи, захоплено говорячи. Цю позу й вибрав скульптор для свого твору. Очі зажму-

рені від сонця, на обличчі тихе свято Сонця й горда спрагненна мовчанка, у постаті привіт і крок назустріч Сонцю.

Коли була закінчена скульптура, пам'ятник життю, симфонія, хвала Сонцю, Любомирко утопивсь у морі, прагнучи добратись до вітрильника.

Того, хто прагне, п'яніючи до забуття, любить Бажання і забирає до себе.

Після того великі юрби людей відвідували улюблену скульптуру, перетворивши те місце в прощу, де молились серцем до Соняшного Хлопчика. У його постаті вичитували великий привіт майбутнього із щедрим соняшним дарунком. По всій Україні ходила легенда, що Соняшний Хлопчик живий. Його часто бачать, як він гойдається у липовій алеї на соняшній гойдалці.

Після смерти матері біля Соняшного Хлопчика скульптор поставив скульптуру матері. Вона стояла замріяно-спокійна, вдоволена тим, що впіймала неспокійного синка і тепер завжди буде з ним.

ДРУКАРСЬКІ ПОМИЛКИ:

Надруковано:	Стор.:	Рядок:	Треба:
Оскард	2	1	Оскар
присвячую:	3	12 знизу	присвячу.
підішла	8	6-7 згори	підійшла
помилились	9	9 згори	помилилась
далі	10	13 знизу	долі
чоловіки	10	13 згори	чоловіки
заплущував	18	13 згори	заплющував
так-то	19	14 згори	так — то
нарешти	19	13 знизу	нарешті
попередне	20	7 знизу	попереднє
келію	22	6 знизу	келію
помститись	22	11 згори	помститись
тупцяють	23	11 знизу	тупцють
а в собою	24	11 знизу	а з собою
віти	27	1 згори	квіти
відлюдних	28	8 згори	відлюдних
вродлива	29	13 згори	вродлива
— яги	29	14 знизу	-яги
вінчалося	29	7 знизу	кінчалося
(Тургенев.)	35	2 згори	(Тургенев).
саме	38	12 згори	сама
після слова:	38	15 згори	треба встави-
почуття			ти: до вас куди сильніші, окрес- леніші за ту тугу. Ці почуття
Журно	41	4 згори	журно
їхне	42	8 знизу	їхн€
закохавишсь	44	15 знизу	закохавшись
Що-м?	46	5 знизу	Що — м?
сюді	48	4 знизу	сюди
сиділа	49	12 знизу	сідала
спочатку	50	6 знизи	спочатку
сього	51	4 згори	нього
жнив-	52	6 знизу	жнив —
здалося-	53	13 згори	здалося —
зрозуміви	53	11 знизу	зрозуміти
скозала	55	6 згори	сказала
то одno,	61	10 знизу	то одно